

Μιχάλης Ψαλιδόπουλος

Οικονομολόγος - Πάντειο Παν/μιο

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΚΕ·Υ·ΝΣΙΑΝΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ¹.

Το ερέθισμα για το θέμα της παρούσας εισήγησης προήλθε από αρκετές πρόσφατες αναλύσεις και αναφορές στον περιοδικό τύπο, οικονομικό και μη, σχετικά με τη θεωρητική θεμελίωση της οικονομικής πολιτικής στη μεταπολεμική Ελλάδα. Όλοι οι ερευνητές που ασχολήθηκαν με το θέμα φαίνεται να συμφωνούν στην άποψη ότι η οικονομική πολιτική που ακολούθηθηκε στη χώρα μετά το β' παγκόσμιο πόλεμο ήταν επηρεασμένη από την κεϋνσιανή θεωρία. Η μόνη διαφορά που υπάρχει έχει να κάνει με τη χρονολογία έναρξης της εφαρμογής αυτής της πολιτικής.

Έτσι, για παράδειγμα, ο καθηγητής του Παν/μίου Θεσσαλονίκης Γ. Ευδωρίδης ισχυρίζεται ότι η οικονομική πολιτική που ασκήθηκε στην Ελλάδα «σε όλη σχεδόν την μεταπολεμική περίοδο ήταν βασικά μια κεϋνσιανή οικονομική πολιτική»². Σύμφωνα με άλλους αναλυτές, οι απαρχές αυτής της κατάστασης τοποθετούνται στην κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου, της οποίας πολιτική «χονδρικά ήταν ο εφαρμοσμένος κεϋνσιανισμός»³. Άλλος μελετητής ισχυρίζεται ότι είναι η δικτατορία του 1967 υπεύθυνη όχι μόνο για την «υιοθέτηση κεϋνσιανών πολιτικών κρατικού παρεμβατισμού»⁴ αλλά και για την εξοικείωση της οικονομικής πολιτικής από τότε με την «νοοτροπία του κεϋνσιανού οικονομικού επεκτατισμού»⁵. Τις απόψεις αυτές κατα-

---

1. Το κείμενο αυτό αντιστοιχεί στην προφορική εισήγηση του συγγραφέα στο συνέδριο. Για μια επεξεργασμένη μορφή της εισήγησης αυτής βλ. Μ. Ψαλιδόπουλος, Κεϋνσιανή θεωρία και ελληνική οικονομική πολιτική. Μύθος και πραγματικότητα, Αθήνα 1990 (Εκδόσεις Κριτική).

2. Γ. Ευδωρίδης, Βασικές αδυναμίες της οικονομίας μας και δυνατότητες θεραπείας τους, Οικονομικός Ταχυδρόμος, 10, 8.3.90, σελ. 200-201.

3. Α. Παπαγιαννίδης - Π. Βασιλόπουλος, Τα τελευταία 33 χρόνια της μεταπολεμικής Ελλάδας και ο «Οικονομικός Ταχυδρόμος», Οικονομικός Ταχυδρόμος, 18, 30.4.78, σελ. 60.

4. Γ. Σολδάτος, Γιατί έμεινε ημιτελής ο μεταπολεμικός εκσυγχρονισμός της ελληνικής οικονομίας, Οικονομικός Ταχυδρόμος, 41, 12.10.89, σελ. 86-99, εδw σελ. 92.

5. Ό.π.

πολεμά ως αστήρικτες, υποστηρικτής της οικονομικής πολιτικής της δικτατορίας, ο οποίος με τη σειρά του θεωρεί ότι μεταξύ των ετών 1981-89 εφαρμόστηκε «σε λάθος χρόνο και μπάσταρδεμένη η κεϋνσιανή θεωρία»⁶. Άλλος σχολιαστής διαπιστώνει με αφορμή την πρόσφατη πρωθυπουργοποίηση του κ. Ζολώτα ότι η μεταπολεμική αριστερά δεν μπόρεσε να ασκήσει μια συνεπή κριτική στις επιδιώξεις του ελληνικού κεφαλαίου, επειδή το οικονομικό της δόγμα «έχει πολλά (κοινά) σημεία με το Ζολώτειο κεϋνσιανισμό»⁷ που εφαρμοζόταν όσο ο τελευταίος διοικούσε την Τράπεζα της Ελλάδος, δηλ. τα έτη 1955-67 και 1974-81.

Είναι όμως έτσι τα πράγματα; Μελετώντας κάποιος τις παραπάνω αναλύσεις και ιδιαίτερα τις πιο πρόσφατες έχει την εντύπωση ότι αγνοούν εντελώς συζητήσεις που έχουν διεξαχθεί στο εξωτερικό σχετικά με το ακριβές επιστημονικό περιεχόμενο της κεϋνσιανής θεωρίας και της αντίστοιχης οικονομικής πολιτικής, και ότι χαρακτηρίζονται από την έλλειψη διαφοροποιημένης επιχειρηματολογίας, τη γρήγορη γενίκευση από αποσπασματικές διαπιστώσεις και από αποσιωπήσεις.

Σκοπός της εισήγησης που ακολουθεί είναι να προτείνει ένα ερμηνευτικό σχήμα για τη διερεύνηση προβληματισμών σχετικά με την επίδραση διαφόρων οικονομικών θεωριών στην οικονομική πολιτική. Το σχήμα αυτό εφαρμοζόμενο στην ελληνική περίπτωση θα μας επέτρεπε — όπως θα δούμε στη συνέχεια — να απορρίψουμε την εκδοχή ότι η οικονομική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα διαμορφωνόταν με βάση την κεϋνσιανή θεωρία.

Αρχικά θα έπρεπε να επισημάνουμε ότι τόσο η μελέτη της εξάπλωσης μιας οικονομικής θεωρίας σε μια χώρα, όσο και η ερμηνεία μιας οικονομικής πολιτικής βάσει κάποιας συγκεκριμένης οικονομικής θεωρίας, συγκαταλέγονται μεταξύ των δυσκολότερων εγχειρημάτων στις κοινωνικές επιστήμες.

Ως απαιτούμενα για μια πρώτη προσέγγιση του θέματος θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν τα εξής:⁸

1. Η μελέτη της υποδοχής και της διάδοσης ή εκλαΐκευσης μιας οικονομικής θεωρίας. Έμφαση θα πρέπει να δοθεί σε θεσμούς που έχουν την

6. Ι. Μακαρέζος, Μια απάντηση στο άρθρο Γ. Σολδάτου για την περίοδο της δικτατορίας, Οικονομικός Ταχυδρόμος, 53, 4.1.90, σελ. 55.

7. Δ. Ψαρράς, Ο Ξ. Ζολώτας και η Ελληνική αριστερά. Σχολιαστής, 83, Ιανουάριος 1990, σελ. 21. Σύμφωνα με τον ίδιο ο μεν καθηγητής Ζολώτας ανήκει στη δεξιά πτέρυγα των ελλήνων κεϋνσιανών, ο δε καθηγητής Αγγελόπουλος στη αριστερά της. Για την ανασκευή των απόψεων αυτών βλ. παρακάτω στο κείμενο.

8. Πρβλ. C. Goodwin, Economic theory and society. A plea for process analysis, American Economic Review, Papers and Proceedings, 62: 1972, σελ. 409-416.

ισχύ να επιβάλλουν την αποδοχή, την απόρριψη ή την αποσιώπηση της ύπαρξης της θεωρίας. Ο κατ' εξοχήν θεσμός που περιβάλλεται από ένα τέτοιο κύρος είναι το Πανεπιστήμιο.

2. Ειδικό βάρος θα πρέπει να δοθεί σε αναθεωρήσεις, μετασχηματισμούς, αποσπασματικές αναφορές ή και παρανοήσεις κατά τη διαδικασία υιοθέτησης ή απόρριψης μιας νέας θεωρητικής άποψης. Είναι ίσως περιττό να επισημάνουμε εδώ το ρόλο «εθνικών ιδιομορφιών» στη χώρα υποδοχής. Ο ίδιος παράγοντας μπορεί να ερμηνεύσει ενδεχομένως χρονικές υστερήσεις στην αποδοχή μιας οικονομικής θεωρίας.

3. Πρέπει να μελετηθεί η οικονομική πολιτική που ακολουθήθηκε ως σύλληψη, εξειδίκευση, πραγματοποίηση και απολογισμός. Και στο σημείο αυτό ο ρόλος πολιτικών σχηματισμών, συγκεκριμένων πολιτικών προσώπων, επαγγελματικών οργανώσεων αλλά και θεσμών σε μια συγκεκριμένη κοινωνία είναι ουσιαστικός.

4. Τέλος, όπως είναι φανερό, απαραίτητη προϋπόθεση επιτυχίας του εγχειρήματος είναι η σαφής αντίληψη του τι ακριβώς ισχυρίζεται η οικονομική θεωρία της οποίας την επίδραση στην οικονομική πολιτική μελετάμε.

Ας αρχίσουμε από αυτό το τελευταίο. Πολύ συνοπτικά, σύμφωνα με τον Κέυνς σε μια αναπτυγμένη οικονομία, στην οποία υπάρχει αργούσα παραγωγική δυναμικότητα, ενώ παράλληλα η τεχνολογία εξελίσσεται με βραδείς ρυθμούς, καθοριστικό ρόλο για τον προσδιορισμό του εισοδήματος, της παραγωγής και της απασχόλησης παίζει η ενεργός ζήτηση. Η ζήτηση αυτή μπορεί να αυξηθεί κατά κύριο λόγο μέσω μιας διακριτικής δημοσιονομικής πολιτικής, που σκοπό θα έχει την ενίσχυση των καταναλωτικών δαπανών. Η δημοσιονομική αυτή πολιτική σε συνδυασμό με μια πολιτική χαμηλών επιτοκίων, θα οδηγήσει σε άνοδο της οριακής αποδοτικότητας του κεφαλαίου και άνθιση της ιδιωτικής επενδυτικής δραστηριότητας. Ο κρατικός μηχανισμός εμπλουτίζεται με μέσα παρακολούθησης και όργανα παρέμβασης στην οικονομία. Οι φορείς της οικονομικής πολιτικής προσαρμόζουν την παρέμβασή τους έτσι ώστε να βελτιώνονται οι προσδοκίες των επιχειρηματιών για κέρδη. Έτσι εξασφαλίζεται πλήρης—κατά το δυνατόν—απασχόληση και νομισματική σταθερότητα, εξασφαλίζεται η κοινωνική συναίνεση και η νομιμοποίηση του κοινωνικού καθεστώτος⁹.

Ποια ήταν τώρα η αποδοχή των απόψεων αυτών στην Ελλάδα; Αρχικά θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οι κέυνσιανές ιδέες είναι ήδη γνωστές στην Ελλάδα κατά το μεσοπόλεμο, όπως και ο ίδιος ο Κέυνς, που γίνεται, λόγω

---

9. Βλ. J. M. Keynes, *A treatise on money*, London 1971, και του ίδιου, *The general theory of employment, interest and money*, London 1936.

του κύρους του ως οικονομολόγου και τεχνοκράτη, ευρύτερα αποδεκτός.

Τα νομισματικά προβλήματα της δεκαετίας του '20 υποχρεώνουν άλλωστε τους Έλληνες οικονομολόγους να διαβάσουν την *Tract on Monetary Reform* και την *Treatise on Money*, τα δύο βασικά του έργα νομισματικής θεωρίας, τα οποία λόγω της ορθόδοξης προσέγγισής τους, δηλαδή της συμφωνίας τους με τη νεοκλασική θεωρία, εκτιμώνται ιδιαίτερα.

Η οικονομική όμως σκέψη στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από παντελή έλλειψη βρετανικής επίδρασης, με κυριότερα ρεύματα έναν εκλεκτικό φιλελευθερισμό, εχθρικό προς τον αφαιρετικό τρόπο σκέψης που χαρακτήριζε τις τότε ανερχόμενες σχολές του νεοκλασικισμού και έναν ύστερο ιστορισμό παρεμβατικής ή και κρατικοσοσιαλιστικής υφής¹⁰.

Έτσι, η επιχειρηματολογία του Κέυνς υπέρ του κρατικού παρεμβατισμού στην οικονομία, που γίνεται στο άρθρο του «Το τέλος του *laissez-faire*», το οποίο μεταφράζεται στα ελληνικά, αφομοιώνεται περισσότερο ως φιλοπαρεμβατικό μήνυμα και λιγότερο ως βήμα μετάβασης του Κέυνς από το νεοκλασικισμό προς μια νέα θεωρητική σύλληψη περί λειτουργίας της οικονομίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις συζητήσεις για τα παραγωγικά έργα, επί εποχής Βενιζέλου, προέχουν επιχειρήματα υπέρ της ενίσχυσης της γεωργικής παραγωγής και της μείωσης της εισαγωγής ξένων αγροτικών προϊόντων και όχι λόγοι σχετικοί με την ενίσχυση της εγχώριας δαπάνης.

Όταν η «Γενική Θεωρία» δημοσιεύεται, το 1936, και γίνεται γνωστή, η αντίδραση των Ελλήνων οικονομολόγων είναι συντριπτικά αρνητική εναντίον της. Ο καθηγητής Ζολώτας απορρίπτει τον κεύνσιανισμό, λόγω του τρόπου με τον οποίο ο Κέυνς αναλύει την αποταμίευση. Ο Ζολώτας πιστεύει, ότι από τις επιχειρηματικές ιδιαίτερα αποταμιεύσεις εξαρτάται η οικονομική πρόοδος, και θεωρεί ότι ο Κέυνς «απέτυχε» επειδή στο στόχαστρό του είναι η μείωση του αποθησαυρισμού και η τόνωση της συνολικής δαπάνης, επειδή με άλλα λόγια διάκειται εχθρικά προς τις αποταμιεύσεις. Η κριτική αυτή παραλλαγμένη επαναλαμβάνεται και σε μεταγενέστερες δημοσιεύσεις του κ. Ζολώτα.

Και ο καθηγητής Χριστοδουλόπουλος είναι αρνητικός προς τη νέα θεωρία. Εκτός από επί μέρους ανακολουθίες, της προσάπτει και τη μομφή ότι στηρίζεται σε σαθρές υποθέσεις. Συμπερασματικά, η «Γενική Θεωρία» απορρίπτεται γιατί, αντί ο Κέυνς να επιχειρήσει να βελτιώσει το ερμηνευτικό σχήμα της νεοκλασικής θεωρίας, απομακρύνεται ολοκληρωτικά από αυ-

10. Μ. Ψαλιδόπουλος, *Η κρίση του 1929 και οι έλληνες οικονομολόγοι*, Αθήνα 1989. (Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος).

11. Ξ. Ζολώτας, *Φορολογία, αποταμιεύσεις και επένδυσις*, στο: *Etudes dedies a a memoire de A. Andreades*, Αθήνα 1939, σελ. 259-283, εδώ σελ. 262.

τό και το αντικαθιστά με ένα νέο, το δικό του¹². Παρόμοια είναι και τα συμπεράσματα των τότε υφηγητών Ιερώνυμου Πίντου και Δημήτριου Δελιβάνη¹³. Έχει ενδιαφέρον ότι παρόμοια είναι και η στάση των λεγόμενων προοδευτικών οικονομολόγων, ενώ πιο παράδοξο φαντάζει το ότι η αρνητική αυτή τοποθέτηση γίνεται μετά από τον εμφύλιο, στη δεκαετία του '50. Ο Δημήτρης Καλιτσουνάκης π.χ. ενοχλείται από τη διαπίστωση ότι η κενύσιανή θεωρία δεν αποβλέπει στην εξαφάνιση του κακού, δηλ. στην εξάλειψη του καπιταλιστικού συστήματος, αλλά μόνο στην καταπολέμηση των αδυναμιών του, της ύφεσης και του πληθωρισμού. Έτσι ο καθηγητής Καλιτσουνάκης καταλήγει, εντελώς ουτοπικά, να ευαγγελίζεται, αντί της πολιτικής της πλήρους απασχόλησης σε μια χώρα, τη διενέργεια επενδύσεων στις χώρες του τρίτου κόσμου και τη μέσω της ολοκλήρωσης της παγκόσμιας αγοράς βαθμιαία μετάβαση προς μια πιο δίκαιη κοινωνία. Ο κενύσιανισμός, ως τρίτος δρόμος μεταξύ φιλελευθερισμού και μαρξισμού, δε συνιστά, κατ' αυτόν, μια ανώτερη ποιοτική σύνθεση¹⁴. Τέλος και ο καθηγητής Αγγελόπουλος τάσσεται υπέρ της εθνικοποίησης των μεγάλων μέσων παραγωγής και υπέρ του κεντρικού δημοκρατικού προγραμματισμού εθνικού ή και διεθνούς χαρακτήρα, πολύ πιο εκτεταμένου από τις απόψεις του Κένυς. Για τους λόγους αυτούς αρνείται το χαρακτηρισμό «κενύσιανός» για τον εαυτό του¹⁵.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι η αποδοχή της κενύσιανής θεωρίας από τους πιο εξέχοντες έλληνες πανεπιστημιακούς ήταν από επιφυλακτική ως απορριπτική, δηλ. παρόμοια με την αρχική διεθνή αντίδραση. Μεταπολεμικά, το κλίμα βαθμιαία αλλάζει, περισσότερο όσον αφορά τον τύπο και λιγότερο την ουσία. Η μερική όμως αυτή επικρότηση και αναφορά ψηγμάτων της κενύσιανής θεωρίας από νέους επιστήμονες, δεν αρκούν για να ανατρέψουν την αρχική διαπίστωση. Οι κενύσιανές ιδέες στην Ελλάδα δε μελετώνται στο σύνολό τους, δεν εισάγονται παρά περιορισμένα στα Πανεπιστήμια, γίνονται δε γνωστές στο ευρύ κοινό μέσω μεταφράσεων αγγλοσαξωνικών εγχειριδίων μετά το 1965, στα οποία η κενύσιανή ανάλυση είναι ενσωματωμένη στη νεοκλασική λογική. Σε κάθε περίπτωση δε βρίσκεται ως τα μέσα της δεκαετίας του '70 έλληνας οικονομολόγος που να αποδέχεται το

12. Π. Χριστοδουλόπουλος, Ανεργία και αποταμίευσις, Αρχείον Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών (ΑΟΚΕ), 19: 1939, σελ. 305-320 και 20: 1940, σελ. 1-99.

13. Βλ. Μ. Ψαλιδόπουλος, Κενύσιανή θεωρία ..., ό.π., σελ. 40-41.

14. Δ. Καλιτσουνάκης, Κενύσιανή και αντικενύσιανή θεώρησις της οικονομικής ισορροπίας, Επιστημονική Επετηρίς ΠΑΣΠΕ, Ακαδ. έτος 1952-53, σελ. 183-196.

15. Α. Αγγελόπουλος, Η προγραμματισμένη οικονομία απέναντι στο φιλελευθερισμό, στο, του ίδιου, Οικονομικά, Τόμος Β, Αθήνα 1974, σελ. 535-553, ιδιαίτερα σελ. 547.

χαρακτηρισμό κεύσσιανός και να προπαγανδίζει την κεύσσιανή θεωρία είτε ως θεωρητική σύλληψη, είτε ως εργαλεία οικονομικής πολιτικής. Η διαπίστωση αυτή δεν αναιρείται από εξελίξεις στο χώρο της οικονομικής πολιτικής.¹⁶

Η μεταπολεμική επιτυχία μορφών διαχείρισης της συνολικής δαπάνης σε μια σειρά από χώρες δεν είχε αντίκτυπο στην ακολουθούμενη οικονομική πολιτική στην Ελλάδα. Σίγουρα μπορεί κανείς να διαγνώσει μια σύλληψη περί μακροοικονομικής πολιτικής στο Υπουργείο Συντονισμού, επί υπουργίας Καρτάλη, με κύρια συνιστώσα την εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών. Λόγω όμως του υπερπληθωρισμού της κατοχικής και μετακατοχικής περιόδου και τις επανειλημμένες προσπάθειες σταθεροποίησης της αξίας της δραχμής, που επιτυγχάνεται το 1953, η νομισματική σταθερότητα αναγορεύεται ο υπ' αριθμόν ένα στόχος της ελληνικής οικονομικής πολιτικής. Η Νομισματική Επιτροπή και η Διεύθυνση Μελετών της Τράπεζας της Ελλάδος υπό τον καθηγητή Ζολώτα, του οποίου τις απόψεις περί Κεύς αναφέραμε παραπάνω, παρακολουθούν άρρυντα την πολιτική αυτή, που μέσω πολύπλοκων ελέγχων νομισματοπιστωτικού χαρακτήρα κρατά επί 20 χρόνια την αξία της δραχμής σταθερή.

Κατά το χρονικό αυτό διάστημα ασκείται, χωρίς ανταπόκριση, κριτική σ' αυτή την αντίληψη, που δε λύνει τα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας. Το ποσοστό υποαπασχόλησης στον αγροτικό τομέα είναι ψηλό και το πρόβλημα της απασχόλησης λύνεται, στη δεκαετία του '60, όχι μέσω μιας πολιτικής ελέγχου της συνολικής ζήτησης, αλλά με τη μετανάστευση προς το Βέλγιο και τη Γερμανία. Κατά τη στρατιωτική δικτατορία παρατηρείται, για λόγους αποδοχής του καθεστώτος, μια αλλαγή στην οικονομική πολιτική. Οι δημόσιες δαπάνες σε έργα υποδοχής αυξάνονται και ακολουθείται μια πολιτική φθηνού χρήματος με σκοπό να κρατηθούν ψηλά οι ρυθμοί ανάπτυξης, πράγμα που επιτυγχάνεται ως το 1973.

Η δυσμενής συγκυρία της παγκόσμιας οικονομίας ξαναφέρει στο φως τα διαρθρωτικά προβλήματα της Ελληνικής οικονομίας, τα οποία επιδιώκεται, μετά την πτώση της δικτατορίας, να επιλυθούν με τη φιλελευθεροποίησή της — προσχώρηση στην ΕΟΚ — και την καθυστερημένη αναγνώριση συμμετοχικών διαδικασιών στη λήψη οικονομικών αποφάσεων. Το πρόβλημα όμως του πληθωρισμού ολοένα και οξύνεται και η σύλληψη μιας άλλης, κεύσσιανού πιθανά τύπου, οικονομικής πολιτικής δεν υλοποιείται όταν στις αρχές της δεκαετίας του '80 αποκτούν πολιτική δύναμη ιδέες που αντλούν από θεωρητικά σχήματα της σχολής της εξάρτησης, ειδικά του

16. Για το θέμα αυτό βλ. εκτενέστερα Μ. Ψαλιδόπουλος, *Κεύσσιανή θεωρία ...*, ό.π., σελ. 48 κ.ε.

μοντέλου Μητρόπολη - Περιφέρεια. Γι' αυτές τις πολιτικές δυνάμεις, η Κεϋνσιανή θεωρία ανήκει στον πρώτο και όχι στον τρίτο δρόμο προς το σοσιαλισμό που ευαγγελίζονται, άρα είναι απορριπτέα.

Η συνέχιση υψηλών ποσοστών πληθωρισμού και η διόγκωση του δημόσιου τομέα για τις ανάγκες της διατήρησης της πολιτικής εξουσίας μέσω των πελατειακών σχέσεων, κατάσταση που υφίσταται σε όλη τη διάρκεια της χρονικής περιόδου που συζητάμε, επέτρεψε τη σημερινή κριτική φιλελεύθερων κύκλων προς τον κεϋνσιανισμό αυτού του τύπου, ο οποίος όμως αποτελεί καρικατούρα της κεϋνσιανής θεωρίας.

Κλείνουμε με τις εξής διαπιστώσεις: η οικονομική πολιτική στην Ελλάδα κατευθύνεται από βραχυπρόθεσμες ή μακροπρόθεσμες επιδιώξεις, η συγγένεια των οποίων προς συγκεκριμένες οικονομικές θεωρίες, αντιλήψεις ή ιδέες επιβάλλεται να διερευνηθεί σε βάθος. Οι επιδιώξεις αυτές πάντως δε συγγενεύουν άμεσα με την κεϋνσιανή θεωρία. Όλες οι ενδείξεις και το υπάρχον υλικό συνιστούν την αποδοχή της άποψης, ότι στην Ελλάδα η οικονομική πολιτική ασκείται *ad hoc*, κάτω από την πίεση του πολιτικού-οικονομικού κύκλου, χωρίς να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη η επιστημονική ανάλυση.

Η κατά περιόδους ή κατά θέματα μελέτη της οικονομικής πολιτικής στη μεταπολεμική Ελλάδα που επιβάλλεται να αρχίσει, σίγουρα θα βοηθούσε σε μια πιο εμπλουτισμένη θεώρηση της τόσο ενδιαφέρουσας αυτής προβληματικής.